

den Baghaandsrolle, han spillede, og det bristende Kildemateriale. At der her kunde være sagt et og andet mere, er dog utvivlsomt. At krydsvise Forbindelser Partierne imellem som Halls og Treschows har spillet en langt større Rolle end ofte klargjort, turde være givet. Langt ud over sligt rejser der sig store Problemer, der stærkere og stærkere kræver deres Løsning. Vi spiller med seks Bolde: Enevælde, Demokrati, Helstat, Ejderstat, Dansk og Tysk. I dette Spil ligger Danmarks Historie i Aartierne før og efter 1850. Den brede folkelige Opfattelse, der altid løber og maa løbe hurtigere end den historiske Undersøgelse, har Gang paa Gang hamret Problemløsninger fast, som ikke kan holde. Det samme kan hænde Historikerne. Mere end nogen Sinde trænger vi nu til den stærke Hjerne og det rene Sind, der kan og vil dømme gammelt og nyt, Dansk og Tysk imellem. Det vilde være ubilligt at kræve, at Winding skulde have taget disse Problemer op i sin Bog; men de rejser sig med større og større Styrke hver Gang, man læser om Tiden.

Windings Skøn er som Regel roligt og velovervejet. Naturligvis kan der rettes Indvendinger imod Enkeltheder. Var J. H. A. Tauber (S. 16 f.) en svag eller nidkær Skoleleder? Mon Svaret her ikke som saa ofte falder sammen med et Opgør mellem to Tider. Hvem er *nu* en nidkær og hvem en moderne Skoleleder? Hvis Forfatteren af Stamtavlen i Danmarks Adels Aarbog 1948 ikke har ekstra Beviser i Baghaanden, maa man med Winding erkende, at det henstaar ganske usikkert, om Frederik Vilhelm Rosenkilde Treschow var en Søn af sin officielle Stefader F. W. Treschow.

Bogen om Treschow bærer Spor af sin Oprindelse, og det kan ikke være andet, men Opgaven, som den er stillet, er løst ud fra sikker historisk Metode, med Sporsans over for Materialet og med redelig Villie til at forstaa. Den placerer med eet Slag sin Forfatter blandt dem, man tør vente sig noget af.

Povl Engelstoft.

I 1902 stiftedes de tre største provinssammenslutninger inden for husmandsbevægelsen. De samvirkende danske husmandsforeninger har i anledning af 50-året herfor ønsket at udgive en større samlet skildring af den udvikling, husmandsbruget har gennemgået fra landsbyfællesskabets tid til nutiden, som et vidnesbyrd om den indsats, der er gået forud for de resultater, husmandsbevægelsen er nået frem til i dag. Nu foreligger første del: Fridlev

Skrubbeltrang: *Den danske husmand. Husmænd og husmandsbevægelse gennem tiderne*. I. (1952, 323 sider). Tidspunktet for udgivelsen af et sådant værk kunne i hvert fald i én henseende ikke være bedre; man havde i dr. Skrubbeltrang en historiker, der var selvskrevet til opgaven. Det er da også et værdifuldt værk, hvis første bind nu foreligger, en velunderbygget og velskrevet fremstilling, der nok henvender sig til et bredere publikum, men ikke logrer for det.

Husmænd og Husmandsbevægelse gennem tiderne siger undertitlen noget dristigt; der er vel et par sider almindelig indledning om bonde og landarbejder fra Valdemarernes tid af; men først fra o. 1700 tager den virkelige skildring fat, og den er anlagt således, at den ældre tid får relativt lidt plads, mens derimod skildringen bliver mere fyldig, jo nærmere vi kommer nutiden. Det foreliggende første bind går da også helt frem til 1910; udviklingen derefter får sit eget bind.

Ikke alle det nu udkomne binds kapitler er lige let læste; det forekommer anmelderen, at visse afsnit i dets første halvdel er lykkedes bedst, således kapitlerne om de store landboreformer og husmændene og om årene fra englænderkrigen til stænderforsamlingernes tid; de mange citerede udtalelser af interesserede landøkonomer — fortrinsvis godsejere og præster — gør her fremstillingen levende, omend måske nu og da lidt flimrende. Langt vanskeligere falder opgaven naturligvis i århundredets sidste kvart og i det første medtagne tiår af dette århundrede; nu kommer der så mange nye sider af emnet til: husmandsbevægelsen, først uorganiseret, senere samlet i foreninger, kreditforeninger og hypotekforening for husmænd, husmandsbrandkasse, husmandsrejser, husmandsblade, husmandsskoler, ja, husmandsdigtning, statshusmandslovene, begyndende i 1899, med de senere revisioner, udstykningsforeninger o. m. a. At afveje alle disse sider af samme sag og tilmåle dem deres del af den plads, der utvivlsomt af forfatteren har været følt meget knap, har ikke været let. Nogle læsere vil vel skønne anderledes end forfatteren her, en og anden vel mene, at husmandsbevægelsen og diskussionen deromkring har fået tilmålt sin rigelige del af pladsen og måske i for høj grad dominerer over fremstillingen af det rent faktiske grundlag for husmandsstanden: brugene, deres afgifter og forskellige besiddelsesformer m. m.; skildringen af husmandspionerne i slutningen af århundredet står også langt svagere end billedet af Peder Hansen og Rasmus Sørensen i bogens første halvdel; måske har det sine gode grunde i de forskellige størrelser af formaterne; men det forekommer dog sandsynligt, at bogen — dens

publikum i videre forstand taget i betragtning — her ville have vundet ved en mere levende persontegning. Det ville dog være uretfærdigt at lægge megen vægt herpå; forfatteren må have lov at lægge sit stof til rette, som han vil, når ingen side af emnet forbigås, og det er ikke sket.

Den videnskabelige benytter har i dr. Skrubbeltrangs bog fået en god historisk oversigt over en vigtig og talrig befolkningsklasses historie, også forhåbentlig en bog, der vil vække til fornyet studium; én ting vil denne benytter imidlertid savne, og det er enhver form for kildehenvisning, hvilket er så meget mere beklageligt, som forfatteren ikke er kommet til sine resultater uden et dybtgående kendskab ikke alene til trykt litteratur, men også til et stort arkivalisk materiale; ofte vil man standse og spørge, hvor forfatteren nu har det fra. Der findes vel bag i bindet to sider «kilder», og en god halv side heraf går på arkivalier; men selv denne er beregnet på det brede publikum og holdt i almindeligheder; på det væsentligste punkt har der tilmed indsneget sig en fejl: de sager vedr. husmandsbrug efter statshusmandsloven af 1899, forfatteren har benyttet, stammer ikke som angivet fra landbrugsministeriets arkivalier, men er finansministeriets 2. statsaktivkontors husmandslånesager; det er også for intetsigende, når det hedder «først i 1896 fik vi et landbrugsministerium, af hvis papirer dog kun en del er afleveret til Rigsarkivet», et endnu eksisterende ministerium kan naturligvis ikke afgive *alle* sine papirer. Hvad angår husmandsforeningernes egne arkivalier giver forfatteren visse mere interessante, omend meget kortfattede oplysninger, idet han finder det mest naturligt at give en samlet oversigt over denne del af kildematerialet, der får endnu større betydning for fremstillingen i den følgende tid, i bind II.

C. Rise Hansen.

Der er nu forløbet et godt Tiaar, siden det første Bind af den monumentale Udgave af Nicolai Stenonis Opera theologica ved Bibliotekar Knud Larsen og Pastor Gustav Scherz blev udsendt (jvfr. 10. R. VI, 332—35). 1947 kom andet Bind, og nu 1952 foreligger som en Fortsættelse og Afslutning af Værket to svære Bind (eller rettere et Dobbeltbind) af *Nicolai Stenonis Epistolae et epistolae ad eum datae*. Da den tidligere Medudgiver Knud Larsen paa Grund af andre Arbejder har trukket sig tilbage, staar G. Scherz som Eneudgiver. Derimod har man stadig kunnet drage sig Dr. Hans Ræders kyndige Medvirken til Nytte, hvad der sikkert har været af stor Værdi for Udgavens Tilrette-